

CEPOR
Centar za politiku razvoja malih i
srednjih poduzeća i poduzetništva

Stvaranje pretpostavki za uređenje tržišta knjiga i širenje kulture čitanja u Republici Hrvatskoj

Policy osvrt

Zagreb,

rujan, 2013.

Pripremila grupa autora:

**izv.prof.dr.sc. Sunčica
Oberman Peterka**

*Ekonomski fakultet u
Osijeku, Sveučilište J.J.
Strossmayera u Osijeku
članica istraživačkog tima
CEPOR-a, suncica@efos.hr*

Nenad Bartolčić

**mr.sc. Simona Goldstein
Sanja Petrušić Goldstein**

Gordana Farkaš Sfeci

Marina Kralj Vidačak

Seid Serdarević

mr.sc. Ivan Šprajc

*Knjižni blok – Inicijativa za
knjigu, Zagreb*

www.knjizniblok.hr

knjizniblok@gmail.com

Uvod

Situacija u izdavačkoj djelatnosti u Hrvatskoj je vrlo slična onoj u EU: prevladavaju mikro i mala poduzeća s manje od 50 zaposlenih. Za razliku od Hrvatske, gdje unatoč tome što u nakladništvu i knjižarstvu radi otprilike jednak broj ljudi kao u brodogradnji, potpore i subvencije koje za ovaj sektor postoje su zanemarive, Europska unija prepoznala je njihov značaj ne samo u gospodarskom smislu, nego i u značaju koji ova poduzeća imaju na razvoju medijskog pluralizma, obrazovanje i znanost, poticanja kulturne raznolikosti, utjecaj na slobodu medija i pristup kulturi.

Urušavanje sektora knjige, nakon rasta u vremenu od 2000. do 2008., traje godinama, no kriza je dovela nezavisne nakladnike pred propast, dok su nezavisni knjižari gotovo nestali. Kriza je dodatno produbila probleme i stvorila nove – mnogi govore o padu produkcije od čak 50%, što je veliki udarac hrvatskoj kulturi, znanosti i obrazovanju, a dovodi u pitanje daljnju budućnost sektora nakladništva i knjižarstva, koji balansira između gospodarstva i kulture i u tom kontekstu otežano rješava probleme s kojima se susreće.

Europska unija svojim programom Kreativna Europa 2014-2020 predviđa 37% veći budžet za kulturni i kreativni sektor, a koji počiva gotovo isključivo na malim i srednjim poduzećima. Prema analizama sektor kulturnih i kreativnih industrija u koje spada i izdavaštvo ima najveći ekonomski potencijal i jedan je od najdinamičnijih sektora u EU, s neprekidnim rastom unatoč krizi.

NALAZI ISTRAŽIVANJA U
CIJELOSTI SU
OBJAVLJENI U IZDANJU
KNJIGA U FOKUSU.
POTPORA KREATIVNOJ
INDUSTRIJI – STRUČNA
ANALIZA I PREPORUKE ZA
UREĐNJE TRŽIŠTA KNJIGA
I ŠIRENJE KULTURE
ČITANJA U RH (Zagreb,
2013.)

Ciljevi i metodologija istraživanja

U razdoblju od siječnja do prosinca 2012. godine udruga Knjižni blok¹ provodi projekt/istraživanje pod nazivom: *Potpora kreativnoj industriji - stručna analiza i preporuke za uređenje tržišta knjiga i širenje kulture čitanja u RH* (Support to Creative Industries in Croatia - Expert Analysis and Recommendations for Book Market Regulation and Protection of Reading Culture) čije je provođenje uz vlastitu financijsku kontribuciju Knjižnog bloka svojom potporom omogućio i **UNESCO International Fund for Cultural Diversity**.

Ciljevi ovog projekta/istraživanja su: procijeniti i analizirati postojeće stanje u djelatnosti s ekonomskog i pravnog te socijalnog aspekta; saznati što nakladnici, knjižari, knjižničari i ostali u lancu knjige misle o problemima i potrebnim mjerama za rješavanje problema; saznati što o mogućim mjerama misle predstavnici državne i lokalnih uprava, javnih institucija i servisa te gospodarstvenici; identificirati specifične prepreke i mogućnosti te izraditi preporuke za tijela državne i lokalne vlasti u cilju pokretanja novih projekata, iniciranja institucionalnih promjena, pokretanja afirmativnih akcija te zakonskih promjena u cilju opstanka i daljnjeg razvoja nakladništva i knjižarstva u Republici Hrvatskoj.

Istraživanje je provedeno kombinacijom primjene raznih metodoloških postupaka: (1) održavanjem strukturiranih diskusija u fokus grupama (ožujak – lipanj 2012.); (2) analizom statističkih podataka; (3) korištenjem rezultata ankete provedene među sudionicima međunarodne radionice Nakladništvo danas, održane u siječnju 2012.; (4) održavanjem intervjua s raznim dionicima iz lanca knjige; (5) *desk research*.

Ciljane skupine obuhvaćene istraživanjem su: nakladnici, knjižari, donositelji odluka na lokalnoj i državnoj razini (Ministarstvo kulture, Ministarstvo znanosti, obrazovanja, sporta, Grad...), knjižničari, prevoditelji, autori, distributeri, čitatelji, mediji.

¹ Nefitna udruga KNJIŽNI BLOK – Inicijativa za knjigu osnovana je krajem ožujka 2011. godine, a osnivači su (po abecedi): Fraktura (Sibila & Seid Serdarević), Izdanja Antibarbarus (Simona Goldstein), Moderna vremena Info (Nenad Bartolčić), Naklada OceanMore (Gordana Farkaš Sfeci), Novi Liber (Sanja Goldstein) i Planetopija (Marina Kralj Vidačak).

Osnivači Knjižnog bloka (pet hrvatskih nakladnika i jedan Internet portal za knjigu) odlučili su se proaktivno angažirati na saniranju sve težih posljedica krize i višegodišnje neuređenosti hrvatskog knjiškog tržišta, i pridonijeti rješavanju gorućih problema ne samo u knjižarstvu, nego i svih ostalih u lancu knjige. Stoga udruga Knjižni blok – Inicijativa za knjigu okuplja sve sudionike tzv. lanca knjige – i autore, nakladnike, knjižare... koji su voljni aktivno se angažirati oko poboljšanje statusa knjige u društvu, znanosti i kulturi, te u prvom redu na uređenju hrvatskog tržišta knjiga.

Glavni cilj udruge KNJIŽNI BLOK je utjecati na poboljšanje statusa knjige u društvu, znanosti i kulturi, te na uređenje hrvatskog tržišta knjiga, a kroz stvaranje platforme za rad na javnim politikama koje se tiču nakladništva i kulture čitanja, uključivanje građana i stručne javnosti u proces osmišljavanja strategija, prijedloga zakonskih promjena te unaprjeđenje praksi i donošenja odluka vezanih za knjigu i sve sudionike u lancu knjige.

Procjena stanja u nakladništvu i knjižarstvu te kulturi čitanja u RH

Hrvatsko tržište knjiga je krajnje neuređeno i jedva funkcionira. Unatoč tome što u nakladništvu i knjižarstvu radi otprilike jednak broj ljudi kao u sektoru brodogradnje (oko 13.000²), potpore i subvencije koje za ovaj sektor postoje su zanemarive u usporedbi s onima u navedenom sektoru. Urušavanje sektora knjige, nakon rasta u vremenu od 2000. do 2008., traje godinama, no kriza je dovela nezavisne nakladnike pred propast, dok su nezavisni knjižari³ nestali (u Hrvatskoj postoji tek nekoliko posve neovisnih knjižara). Veliki lanci su praktički preuzeli tržište knjiga i diktiraju pravila igre, isključujući ostale, ucjenjujući rabatima, dinamikom plaćanja i općenito ponudom tuđih knjiga u svojim prodajnim mjestima. Rezultat navedenog jest ozbiljna duboka kriza svih dionika u lancu knjige – od pisaca, prevoditelja, izdavača, knjižara, knjižnica itd.

„Ako je Finska zemlja tisuću jezera, onda je Hrvatska zemlja tisuću izdavačkih kuća.“⁴ Trenutno u Hrvatskoj postoji oko 6.000 izdavačkih kuća. U Njemačkoj, koja ima jednu od najbolje organiziranih knjižarskih mreža na svijetu, postoji nešto manje od 3.000 izdavačkih kuća, koje godišnje objave 100.000 novih književnih naslova. Godišnja produkcija izdavačkih kuća u Hrvatskoj iznosi oko 7.000 knjiga i brošura, od čega oko 3.000 spada u književnost.⁵ Iz ovih podataka može se zaključiti da većini hrvatskih izdavača izdavanje knjiga nije primarna djelatnost (što se jasno vidi i iz popisa registriranih djelatnosti većine hrvatskih izdavačkih kuća, dostupno u bazi podataka Poslovna Hrvatska – www.poslovna.hr).

Manji nezavisni nakladnici su donekle preživljavali uz potpore i otkup, no kako je prodaja knjiga u 2011. godini u odnosu na prethodnu, smanjena od 30 do 50% (ovisno o tome da li se radi o beletristici ili stručnoj i znanstvenoj knjizi koja je najgore prošla u ovoj krizi), a potpore i otkupi tijekom proteklih godina od 30 do 70%, neminovno dolazi do trenda gašenja knjižara i manjih nakladničkih kuća, a čitav niz dionika iz lanca knjige ostaje bez posla – prevoditelji, urednici, lektori, dizajneri, grafički urednici, tiskari. Skladišta su krcata, knjižarska mreža okljaštrena ili uništena, uvjeti prodaje knjiga u lancima nakladničkih knjižara neizdrživi (česti su knjižarski rabati i preko 40 i 50%!), naplata objavljenih knjiga kasni mjesecima, ako se uopće i realizira.

Danas funkcioniraju samo izdavačke kuće koje su na državnom ili nekom drugom proračunu, poput Leksikografskog zavoda „Miroslav Krleža“ ili AGM-a, odnosno izdavači školskih udžbenika.⁶

² <http://www.e-novine.com/kultura/kultura-tema/62690-Hitno-regulirati-trite-knjiga.html>, 19.09.2012.

³ Knjižara je mjesto koji ima 1.500 i više različitih naslova knjiga, različitih izdavača

⁴ www.booksa.hr/vijesti/sve/nove-knjige-novi-osjecaji, 19.09.2012

⁵ www.booksa.hr/vijesti/sve/nove-knjige-novi-osjecaji, 19.09.2012

⁶ <http://www.novosti.com/2012/07/spala-knjiga-na-dva-slova/>, 19.09.2012.

4

Ono što je vidljivo i iz letimičnog pregleda financijskih pokazatelja nakladnika u bazi poslovnih subjekata Poslovna Hrvatska (www.poslovna.hr) je da u 2011. godini nitko nije uspješno poslovao, većina bilježi pad (u najboljem slučaju stagnaciju) prometa, dobiti, zaposlenih, plaća itd.

Najveći problemi su, ukratko: nenaplaćena potraživanja, preveliki rabati, problematična distribucija (nepostojanje neovisne nenakladničke knjižarske mreže), komisijski model umjesto prodajnog (komisijska prodaja nije dugoročno održiva), nemogućnost plasiranja knjige, nepostojanje financijskih instrumenata za nakladnike, knjižare i distributere, nepostojanje aktivne i učinkovite cehovske institucije koja bi zastupala interese sektora, nepostojanje obrazovanja za nakladnike i knjižare, nepostojanje institucije koja prati i analizira tržište knjiga na funkcionalan način.

Kriza je dodatno produbila probleme i stvorila nove – mnogi govore o padu produkcije od čak 50%, što je veliki udarac kulturi i sektoru nakladništva i knjižarstva u RH. Pokrenuti stečajni procesi neće riješiti probleme i dugovanja, a ne postoji cehovska institucija koja bi štitila oštećene.

Pri Hrvatskoj gospodarskoj komori djeluje Zajednica nakladnika i knjižara, osnovana 1996. godine i koja je tada brojila 187 članica. Zadatak ove Zajednice je bavljenje problematikom nakladničke i izdavačke djelatnosti i poticanjem njenog razvoja. Zajednica svoj rad temeljiti na tri grupe aktivnosti: na promjeni zakonodavstva u vezi poboljšanja stanja nakladničke djelatnosti i knjige, na usklađivanju međusobnih odnosa u grafičkoj, izdavačkoj i knjižarskoj djelatnosti i sudjelovanju i organizaciji sajmova knjiga. Predsjednik Zajednice je Neven Antičević (Algoritam), a zamjenik predsjednika Mišo Nejašmić (Jesenski Turk). Međutim, ova Zajednica nikada nije uistinu zaživjela kao pravi cehovski predstavnik onih koje bi trebala zastupati.

Unutar Zajednice djeluje nekoliko grupacija, kao što su: grupacija nakladnika znanstvene knjige, grupacija specijaliziranih nakladnika školskih udžbenika, grupacija nakladnika hrvatske dječje knjige ...

Tržište knjiga u RH

Prodaja knjige u posljednjih nekoliko godina u RH pada, a kupaca (kao i čitatelja knjige) sve je manje. Podaci nedavnog istraživanja OECD-a za Hrvatsku su poražavajući: 27% učenika nikada ne čita, 57% ih čita jer mora, a za njih 80% omiljeni hobi nije čitanje.⁷

Porazni su rezultati i istraživanja, koje je u prosincu 2011. i siječnju 2012. godine proveo GfK – Centar za istraživanje tržišta⁸. U Hrvatskoj oko 40% građana, starijih od 15 godina, mjesečno pročita barem jednu knjigu. Po tom općem pokazatelju približno smo jednaki sa susjedima Srbima (39%), ali jako smo daleko od, na primjer, Nijemaca (73% čita mjesečno jednu knjigu), Talijana (71%), Španjolaca (68%), Čeha (62%), Poljaka (67%) ... Svjetski prosjek (na bazi 25 zemalja) iznosi 57% onih koji mjesečno pročitaju bar jednu knjigu (GfK Roper Reports Worldwide / 2009. godina – 15 + urbana populacija).⁹

U posljednja tri mjeseca 2012. godine samo 31% građana u Hrvatskoj je kupilo neku knjigu, premda je to razdoblje u godini kada se i inače (zbog sezonskog razdoblja poklanjanja) i knjige kupuju nešto više nego obično.

Prividno je nešto bolja slika s čitanjem jer, u prošloj je godini približno 56% ispitanika pročitalo je barem jednu knjigu (čitatelji godišnje u prosjeku pročitaju oko 3 knjige). Više od prosjeka u čitatelje se ubrajaju Dalmatinci (68%), Zagrepčani (60%), žene (62%), mlađe osobe između 15 i 44 godine (65%), te visoko obrazovani (81%). Suprotno, najmanje čitaju Ličani i Slavonci (oko 47%), muškarci (50%), niže obrazovani (34%) te oni stariji od 65 godina (37%).¹⁰

U idealnim uvjetima na tržištu veličine Hrvatske u redovnim godinama prodaje se oko 4 milijuna knjiga. Godine 2004. i 2005. prodano je 11 milijuna knjiga (devet milijuna na kioscima i tek dva milijuna u knjižarama), no svima su naklade pale za 50% u odnosu na te godine. Kriza je bila posebno jaka od kraja 2009. U 2009. godini, broj prodanih knjiga u knjižarama bio je 2,5 milijuna, a na kioscima i u trgovačkim lancima prodano je oko milijun knjiga. Broj prodanih knjiga je 2010. i 2011. godini doživio pad od 30 do 40 % posto.¹¹

Naklade knjiga u Hrvatskoj su male i ukoliko se neka knjiga proda u 1000 primjeraka ulazi na listu najprodavanijih. Ukoliko broj prodanih primjeraka knjiga padne ispod 300, knjiga se ne može tiskati bez subvencije. Udio subvencije u troškovima nakladnika kreće se između 15 i 20%, a nakladnik mora osigurati ostatak, nadajući se da će uspjeti prodati knjigu, u dovoljnom broju primjeraka

⁷ www.poslovni.hr/vijesti/noc-knjige-u-hrvatskoj-je-knjiga-u-nezavidnom-polozaju-202693.aspx, 18.09.2012.

⁸ http://www.gfk.hr/public_relations/press/press_articles/006154/index.hr.html, 18.09.2012.

⁹ http://www.gfk.hr/public_relations/press/press_articles/009553/index.hr.html, 18.09.2012.

¹⁰ http://www.gfk.hr/public_relations/press/press_articles/009553/index.hr.html, 18.09.2012.

¹¹ <http://www.forum.tm/clanak/najvise-se-gutaju-starlete-citaju-psiholozi-i-filozofi-38>, 22.09.2012.

kako bi barem pokrio vlastite troškove¹². Prosječni trošak proizvodnje knjige je oko 50.000 Kn. Uz nakladu od 500 komada (što je vrlo optimistična procjena, pogotovo ako se očekuje da se ista proda i naplati u nekom razumnom roku) cijena pojedinog izdanja (bez subvencije nakladniku) bi trebala biti barem 100 kn, kako bi se pokrili tek troškovi, a što je opet više od onoga što su ljudi, u prosjeku, spremni platiti za knjigu.

U Hrvatskoj još uvijek ne postoji strah od konkurencije elektroničnih knjiga, jer je cijena „tableta“ (čitača e-knjige) još uvijek previsoka, tako da će se u Hrvatskoj i dalje prednost davati papirnatom izdanju knjige. Iako, treba biti svjestan da su svjetski izdavači e-knjiga, kao što je *Amazon*, spremni trpjeti gubitke i do nekoliko godina, kako bi dobili bazu kupaca, koja će im u konačnici donositi dobit.¹³ Još je dosta elemenata iz procesa stvaranja e-knjige nedefinirano i nepoznato, kao što su PDV na e-knjigu (koliko treba biti – jednak ili veći, kao što je u većini drugih država, od PDV-a na tiskanu knjigu (PDV na e-knjigu u Finskoj iznosi 23% i to je značajno više od 9%, koliko iznosi PDV na tiskanu knjigu¹⁴), kako uvesti više čitača e-knjige, kako promovirati knjigu putem e-knjige, problem autorskih prava u e-knjizi, kopiranje e-knjige itd.¹⁵ O problematici e-knjige raspravlja se i u Europskoj komisiji, koja je u lipnju 2012. godine organizirala okrugli stol na temu e-knjiga na kojem je potpisana i Deklaracija o e-knjizi.¹⁶

Tržišta knjižara

U Hrvatskoj je unazad nekoliko godina prisutan trend otvaranje knjižara od strane velikih nakladničkih kuća, koji monopoliziraju tržište, stvaraju zastoje u distribuciji knjiga, uvjetuju rabate, dinamiku plaćanja i općenito ponudu tuđih knjiga u svojim prodajnim mjestima. Veliki nakladnici drže 95% knjižarske mreže u Hrvatskoj.¹⁷

Ovakva praksa ne postoji u drugim europskim zemljama: u Njemačkoj je još 1825. godine zaključeno da nema smisla da su nakladnici istovremeno i knjižari i distributeri. Rješavanje ovog problema preduvjet je za razgovor o modernizaciji djelatnosti, restrukturiranju, borbi protiv monopola i sl.¹⁸ Na sličan način je problem riješen u Francuskoj, a mnogo se može naučiti i od pojedinih

¹² <http://www.novosti.com/2012/07/spala-knjiga-na-dva-slova/>, 18.09.2012, <http://www.mvinfo.hr/izdvojeno-razgovor-opsirnije.php?ppar=6379>, 21.09.2012.

¹³ <http://www.forum.tm/clanak/najvise-se-gutaju-starlete-citaju-psiholozi-i-filozofi-38>, 22.09.2012.

¹⁴ <http://www.globaltrade.net/f/market-research/text/Finland/Printing-Publishing-Music-Video-Motion-Picture-Publishing-Industry-Overview.html>, 23.09.2012.

¹⁵ <http://www.nacional.hr/clanak/105050/revolucija-knjige-u-hrvatskoj-elektronicka-knjiga-postaje-stvarnost>, 23.09.2012.

¹⁶ http://ec.europa.eu/information_society/media_taskforce/publishing/e_book/index_en.htm, 24.09.2012.

¹⁷ www.booksa.hr/vijesti/sve/nove-knjige-novi-osjecaji, 19.09.2012.

¹⁸ Hoće li naši nakladnici uzeti pojas za spašavanje, Nenad Rizvanović, Jutarnji list, 2012.

sjevernoeuropskih zemalja, sličnih po broju stanovnika.¹⁹ U Finskoj je tako glavni distributer knjiga (preko 100.000 naslova, prodaje oko 30% ukupno prodanih knjiga u Finskoj) u zajedničkom vlasništvu knjižara i nakladnika. Oko 40% ukupno tiskanih knjiga u Finskoj proda se preko knjižara (kojih je u Finskoj oko 300). S obzirom na broj stanovnika, mreža finskih knjižara je jedna od najgušćih u svijetu, iako je većina njih mala. Oko 50% prihoda knjižara, dolazi od prodaje knjiga.²⁰

Hladni pogon neovisne male knjižare u Hrvatskoj iznosi oko 30.000 kuna mjesečno. Uz rabat od 30%, samo za pokrivanje hladnog pogona knjižara bi morala imati mjesečno oko 100.000 kuna prometa. Za veliki broj nezavisnih knjižara, ovo je nemoguće ostvariti. Samostalne knjižare, za razliku od izdavača, do nedavno nisu imale nikakvu potporu Ministarstva kulture (koje za programe svih knjižara izdvaja svega 315.000 Kn godišnje), tako da nisu mogle preživjeti od prodaje knjiga i uz to plaćati obveze.²¹ Gotovo sve neovisne knjižare su se pretvorile u papirnice, preselile se na lošije lokacije i sl.²² U Hrvatskoj je ostalo svega nekoliko neovisnih knjižara, od kojih se dvije nalaze u Osijeku: knjižara Nova²³ (koja pokušava zadržati duh prave male knjižare, organizirajući i promocije knjige i druge kulturne događaje u svojim prostorima, objedinjujući ipak i papirnicu unutar svog prostora) i knjižara A.G.Matoš²⁴ (koja, sukladno trendovima unutar sebe ima cafe-galeriju i papirnicu). U velikom broju manjih sredina knjižara nema, ili ako postoje, radi se o improviziranim dućanima u kojima se prodaje sve od igračaka do kozmetičkih proizvoda. U Hrvatskoj je u 2011. godini bilo oko 150 knjižara, a smatra se da knjižare pojedinih izdavača nisu isplative u gradovima, koji imaju manje od 50.000 stanovnika (sa izuzetkom Dubrovnika i Šibenika, gdje se čita više nego u ostalom dijelu Hrvatske).²⁵

Dok je „cvjetao“ biznis s udžbenicima, nekolicina velikih izdavača otvorila je knjižare na velikom, do tada nezamislivom, broju kvadrata, često na vrlo skupim i atraktivnim lokacijama. Međutim, promjenom načina izdavanja udžbenika, dolaskom globalne krize, te pojavom nelojalne konkurencije koncept velikih i blještavih knjižara počinje se urušavati. Kao posljedica nemogućnosti plaćanja svojih obveza, rokovi plaćanja izdavačima postaju sve duži i duži, gdje u pojedinim slučajevima traju i do nekoliko godina. Mali izdavači teško mogu podnijeti teret kreditiranja knjižara, koji uz to traže i nezamislive rabate od 40 do 50%.

¹⁹ <http://www.forum.tm/clanak/trziste-knjiga-nije-u-fazi-ni-naprijed-ni-nazad-vec-pravocrtno-dolje-700>, 22.09.2012.

²⁰ <http://www.globaltrade.net/f/market-research/text/Finland/Printing-Publishing-Music-Video-Motion-Picture-Publishing-Industry-Overview.html>, 23.09.2012.

²¹ www.novosti.com/2011/04/male-knjizare-odlaze-u-povijest/, 20.09.2012.

²² Knjižare: Tko će preživjeti 2012., Marijana Bijelić, BANKA, travanj 2012.

²³ www.knjizaranova.hr, 20.09.2012

²⁴ <http://www.timarex.hr/agm/>, 20.09.2012

²⁵ <http://www.forum.tm/clanak/najvise-se-gutaju-starlete-citaju-psiholozi-i-filozofi-38>

Jedan od mogućih načina rješavanja problema je i davanje manjih rabata za komisijsku prodaju (koju, osim u Hrvatskoj, u Europi koriste još Srbija i BiH), te većih za fiksnu prodaju, te obaveza da rokovi plaćanja moraju biti u skladu s novodonesenim Zakonom o rokovima ispunjenja novčanih obveza i da postoji garancija plaćanja po načelu reciprociteta (kako bi se izbjegla situacija da neovisni nakladnici i knjižari daju garancije plaćanja velikima, dok oni to ne žele napraviti).²⁶

Pristup izvorima financiranja

Jedan od značajnih problema poduzetnika, koji se u Hrvatskoj bave izdavačkom djelatnošću je i pristup izvorima financiranja. Državne subvencije (Ministarstvo kulture, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, te gradskih odjela za kulturu) sve su manje, a novih izvora financiranja nema ili nisu dostupni ovoj djelatnosti. Tako npr. na poticaje Ministarstva poduzetništva koji se odnose na poticanje proizvodnih djelatnosti izdavači se ne mogu javiti, jer se ne tretiraju kao proizvodna djelatnost (iako proizvode knjige).

Ministarstvo kulture jedan je od najvažnijih i nezamjenjivih izvora prihoda bez kojega ne bi bilo moguće izdavati vrijedna djela domaćih i inozemnih autora. Međutim, kriteriji za dodjelu sredstva su zastarjeli, pa dio sredstava odlazi na projekte izdavanja knjiga koji svojim sadržajem i izgledom ne zadovoljavaju ni minimalne standarde struke, a često takvi projekti niti ne stignu do krajnjih kupaca – tržišta.

Od temeljne je važnosti definirati kriterije za dodjelu potpora Ministarstva kulture: ne (su)financirati privatne projekte (samizdate) bez profesionalnog (su)izdavača, ili odvojiti poticaje za privatne projekte, od poticaja za nakladnike, uvjetovati nakladniku (koji želi dobiti potporu) ostvarivanje određenih postotka (30%) prodajom na slobodnom tržištu, kako bi knjige koje su dobile potporu bile vidljive i široj javnosti (čime se i pomaže razvoj knjižarske mreže), omogućiti višegodišnje financiranje za opsežnije projekte (sabrana djela, izabrana djela, velike prijevode), uvesti dodatne kriterije za kontrolu plaćanja kooperanata (autora, tiskara i drugih), dodjeljivati potpore onim nakladnicima koji izvršavaju svoje obveze, te uvesti obvezu objavljivanja potpore u svim primjercima knjige s točno definiranim tekstom.

²⁶ <http://www.e-novine.com/kultura/kultura-tema/62690-Hitno-regulirati-trite-knjiga.html>, 23.09.2012.

Europska unija nudi veliki broj potpora za različite kulturne projekte, koji uključuju i projekte vezane uz izdavačku djelatnost. Nažalost, ove informacije često ne stignu do onih, kojih se i tiču. Veliki broj izdavača (kao i ostalih malih poduzetnika) nema vremena/mogućnosti pratiti natječaje Europske unije, nema dovoljno znanja i vještina za pisanje projekata, vođenje projekata i sl. Zadatak informiranja izdavača o otvorenim natjecajima za projekte, te kratke edukativne radionice o pisanju i vođenju projekata trebalo bi preuzeti neko cehovsko udruženje (Knjižni blok npr. u suradnji s nekom edukativnom ustanovom).

Potreba za poduzetničkim obrazovanjem

Europska unija prepoznala je značaj malih i srednjih poduzeća²⁷ (MSP) u izdavačkoj djelatnosti, ne samo u gospodarskom smislu (budući da više od 90% poduzeća u izdavačkoj djelatnosti pripada MSP), nego i u značaju koji ova poduzeća imaju na razvoju medijskog pluralizma, poticanja raznolikosti izdanja, utjecaj na slobodu medija i pristup kulturi. Mala i srednja izdavačka poduzeća u EU imaju ključni doprinos za razvoj kulturne i demokratske raznolikosti Europe.²⁸ Zbog toga je 2008. godine organizirana javna rasprava o ovom sektoru, njegovim problemima, financijskoj situaciji i inovativnosti, kako bi se vidjelo koje korake treba poduzeti, kako bi se pomoglo izdavačkim poduzećima da pronađu korist u radu na jedinstvenom europskom tržištu. Teme (kroz upitnik²⁹) pokrivene ovim istraživanjem odnose se na pristup financijama, inovativnost, pristupu tržištu, vještine i kvalitetu radne snage, jezične barijere itd.³⁰

U Hrvatskoj, situacija u izdavačkoj djelatnosti je vrlo slična onoj u EU: prevladavaju mikro i mala poduzeća s manje od 50 zaposlenih. Iako poduzetnici, mali i srednji nakladnici ne vole se tako nazvati. Oni se radije zovu i osjećaju kulturnim djelatnicima, ljudima koji stvaraju „kulturni proizvod“, trajno dobro – knjigu, koja ima veću vrijednost od cijene, po kojoj se prodaje. Iako je to točno, pravila po kojima upravljaju vlastitim poduzećima, gotovo su jednaka onim, koja vrijede i za sve ostale poduzetnike. Neki se u ovim, „poduzetničkim“ vodama bolje snalaze, tragaju za dodatnim znanjima, koja u tome mogu pomoći, a drugi tapkaju na mjestu i jedva preživljavaju. Nedostaju im znanja, vezana uz vođenje malih biznisa.

²⁷ Ona koja zapošljavaju manje od 250 ljudi i imaju godišnji prihod manji od 50 milijuna EUR.

²⁸ <http://www.globaltrade.net/f/market-research/text/Finland/Printing-Publishing-Music-Video-Motion-Picture-Publishing-Industry-Overview.html>, 24.09.2012.

²⁹ http://ec.europa.eu/information_society/media_taskforce/doc/publishing/sme_en.pdf, 24.09.2012.

³⁰ <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/525&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 24.09.2012.

Zaključci

Položaj knjige i svih dionika u lancu knjige više je nego loš. Tržište knjiga u Hrvatskoj neuređeno je i teško funkcionira. Prodaja knjiga pada iz godine u godinu, nezavisni nakladnici nalaze se pred propašću, a nezavisni knjižari su gotovo nestali. Na tržištu knjiga dominiraju veliki knjižarsko-nakladnički lanci, koji definiraju uvjete poslovanja svih aktera na tržištu. Komisiona prodaja i ogromni knjižarski rabati (40-50%), te kašnjenje u plaćanju i neplaćanja doveli su do ozbiljne krize u izdavačkoj djelatnosti, u svim njenim dijelovima. Izdavaštvo je industrija, bez koje se niti jedno društvo ne može razvijati, ono doprinosi očuvanju i razvoju kulture društva, osigurava razmjenu informacija, omogućava razvoj demokracije u društvu itd. Zbog svega navedenog nužno je reagirati na teško stanje u ovoj djelatnosti. Odgovornost za reakciju, ali i artikulaciju problema, te nuđenje rješenja ima prvenstveno sama struka, koja se mora bolje organizirati i konkretnim inicijativama i prijedlozima pokrenuti rješenje problema.

U studenom 2012. godine CEPOR³¹ u suradnji s udrugom Knjižni blok organizira okrugli stol na temu stanja u nakladništvu koji okuplja predstavnike svih relevantnih dionika ove industrije (uključujući predstavnike Ministarstva kulture, Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, te Ministarstva poduzetništva), s ciljem uspostavljanja komunikacije među ključnim dionicima u djelatnosti, predstavljanja prijedloga rješenja nekih od identificiranih problema, te definiranja odgovornosti i aktivnosti koji će dovesti do tih rješenja. Okrugli stol omogućio je pokretanje dijaloga, stvaranje preduvjeta za razumijevanje problema na istovjetan način te definiranje zajedničke polazne točka za razvoj daljnjih projekata.

³¹Centar za politiku razvoja poduzetništva i malih i srednjih poduzeća, www.cepor.hr, 24.09.2012.

Preporuke – lokalnim i državnim vlastima te nakladnicima i knjižarima te ostalima u lancu knjige

1. Definirati jasno kriterije tko je nakladnik i tko može dobiti potporu Ministarstva kulture, te Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta.
2. Razgovarati s Ministarstvom poduzetništva o tretiranju izdavačke djelatnosti kao proizvodne, te omogućiti izdavačima javljanje na natječaje Ministarstva poduzetništva, ukoliko su svi ostali kriteriji zadovoljeni.
3. Razgovarati s Hrvatskom bankom za obnovu i razvitak (HBOR) o uvođenju povoljnih kredita za male nakladnike, poticanje otvaranja malih privatnih knjižara.
4. Udruživanje malih nakladnika u klastere, radi organizirane zajedničke nabave i distribucije, smanjenja troškova proizvodnje kroz osiguravanja većih rabata u svim karikama proizvodnog lanca knjige.
5. Obrazovanje za poduzetništvo – organiziranje serije kratkih radionica o osnovama vođenja malog biznisa, gerila marketing-a, operativnog managementa, financijskog managementa (za nefinancijske), poslovnog pregovaranja i drugih radionica, po potrebi (u suradnji Knjižnog bloka i Poslijediplomskog studija Poduzetništvo).
6. Obrazovanje za pisanje projekata za EU fondove – informacija o raspoloživim EU fondovima, načinima prijave, te strukturi prijave projekta.

Literatura

1. Bijelić, Marijana, Knjižare: Tko će preživjeti 2012., BANKA, travanj 2012.
2. Rizvanović, Nenad, Hoće li naši nakladnici uzeti pojas za spašavanje, Jutarnji list, 2012.
3. <http://www.e-novine.com/kultura/kultura-tema/62690-Hitno-regulirati-trite-knjiga.html>, 19.09.2012.
4. www.poslovni.hr/vijesti/noc-knjige-u-hrvatskoj-je-knjiga-u-nezavidnom-polozaju-202693.aspx, 18.09.2012.
5. http://www.gfk.hr/public_relations/press/press_articles/006154/index.hr.html, 18.09.2012.
6. http://www.gfk.hr/public_relations/press/press_articles/009553/index.hr.html, 18.09.2012.
7. <http://www.forum.tm/clanak/najvise-se-gutaju-starlete-citaju-psiholozi-i-filozofi-38>, 22.09.2012.
8. <http://www.mvinfo.hr/izdvojeno-razgovor-opsirnije.php?ppar=6379>, 21.09.2012.

9. <http://www.globaltrade.net/f/market-research/text/Finland/Printing-Publishing-Music-Video-Motion-Picture-Publishing-Industry-Overview.html>, 23.09.2012.
10. <http://www.nacional.hr/clanak/105050/revolucija-knjige-u-hrvatskoj-elektronicka-knjiga-postaje-stvarnost>, 23.09.2012.
11. http://ec.europa.eu/information_society/media_taskforce/publishing/e_book/index_en.htm 24.09.2012.
12. <http://www.forum.tm/clanak/trziste-knjiga-nije-u-fazi-ni-naprijed-ni-nazad-vec-pravocrtno-dolje-700>, 22.09.2012.
13. <http://www.globaltrade.net/f/market-research/text/Finland/Printing-Publishing-Music-Video-Motion-Picture-Publishing-Industry-Overview.html>, 23.09.2012.
14. <http://www.e-novine.com/kultura/kultura-tema/62690-Hitno-regulirati-trite-knjiga.html>, 23.09.2012.
15. <http://www.globaltrade.net/f/market-research/text/Finland/Printing-Publishing-Music-Video-Motion-Picture-Publishing-Industry-Overview.html>, 24.09.2012.
16. http://ec.europa.eu/information_society/media_taskforce/doc/publishing/sme_en.pdf, 24.09.2012.
17. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/525&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 24.09.2012
18. <http://www.novosti.com/2012/07/spala-knjiga-na-dva-slova/>, 18.09.2012
19. www.booksa.hr/vijesti/sve/nove-knjige-novi-osjecaji, 19.09.2012
20. <http://www.novosti.com/2012/07/spala-knjiga-na-dva-slova/>, 19.09.2012.
21. www.novosti.com/2011/04/male-knjizare-odlaze-u-povijest/, 20.09.2012.
22. www.knjizaranova.hr, 20.09.2012.
23. <http://www.timarex.hr/agm/>, 20.09.2012.
24. www.cepor.hr, 24.09.2012.

CEPOR – Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva je neovisni policy centar koji se bavi problematikom malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj. CEPOR je osnovan 2001. godine na temelju sporazuma između Vlade Republike Hrvatske i Instituta Otvoreno društvo Hrvatska. Institucionalni osnivači CEPORa su: Ekonomski institut Zagreb, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku - Ekonomski fakultet u Osijeku, Institut za međunarodne odnose Zagreb, Hrvatska gospodarska komora, Hrvatska obrtnička komora, REDEA Razvojna agencija Međimurje – Čakovec, IDA Istarska razvojna agencija – Pula, Centar za poduzetništvo Osijek, Institut Otvoreno društvo Hrvatska i UHIPP Udruga hrvatskih institucija za poticanje poduzetništva. Misija CEPORa je utjecati na javno-političko okruženje naglašavajući ulogu poduzetništva, te malih i srednjih poduzeća na razvoj gospodarstva Hrvatske. CEPOR želi doprinijeti oblikovanju poduzetničke kulture, te stvaranju stimulativnog institucionalnog i regulatornog okvira za poduzetničko djelovanje.